

HACK MÁRTA

STÍLUS ÉS VERSELÉS SALAMON PÉLDABESZÉDEIBEN

A HÉBER MÁSÁL MŰFAJA ÉS SZERKEZETE

PH.D. DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

KONZULENS: DR. RUGÁSI GYULA D. SC.

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ - ZSIDÓ EGYETEM
ZSIDÓ VALLÁSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
BUDAPEST
2007.

Dolgozatom témája a Salamon Példabeszédeinek könyvében foglalt rövid mondások, vagy szentenciák gondolati párhuzamainak vizsgálata strukturalista megközelítésben. A maszorétikus Mislé Selómó (מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה) verselését és stíluseszközeinek hatását a párhuzamos nyelvtani-szerkezetekre vezetem vissza. A héber *másál* összetett műfaját és az abba tartozó irodalmi mondás, az egyedi *másál* szerkezetét kíséreltem meg leírni, és közös sajátosságaik alapján a salomoni szentenciák jobb megértését szolgáló általános magyarázó elveket megtalálni.

[1.] A disszertáció bevezetőjében röviden ismertetem a könyv keletkezését, szerzőségét, és főbb forrásaimat, amelyekre a vizsgálatom során támaszkodtam, végül a kutatás célját és stílusnyelvészeti módszerét. A Tanakh azon megjegyzésére hívom fel a figyelmet, mely szerint „a prédikátor igyekezett helyesen leírni és tetsző szavakat, igaz beszédekkel találni”, vagyis Salamon irodalmi munkásságához köthető az életbölcesség szóbeli tradíciójának és a Tóra profétikus tanításának összekapcsolása, a szállóigék irodalmi műfajjá csiszolása, valamint az antologikus bölcsességirodalom művelése. Az egyetemes bölcsességet valláséleti tanítássá sűrítő Mislé Selómó azért egyedülálló, mert ez a kettős gyökér táplálja.

[2.] A 2. részben a héber verselést érintő alapvető kérdésekkel foglalkozom: a párhuzamos verselésnek egyetemes vonását emelem ki, amely a költői formaadás legősi módja. A zsidó és keresztény exegézist csak annyiban érintem, amennyiben a héber verselés problémaként felmerült, de kiemelem a középkori zsidó írásmagyarázat azon terminusát (הַעֲנִין כְּפֹל בְּמִילִים שׁוֹנוֹת), ami a Tanakh költői nyelvének leírásában évszázadokkal később a parallelizmus központi szerepének felismeréséhez vezetett. A Roberth Lowth által *parallelismus membrorum*-nak nevezett jelenséget ma félreértik: héber versmértéknek tekintik, holott a párhuzamos gondolatrítmus elsősorban stilisztikai szempontból jelentős: Lowth szentenciastílusnak nevezi a Tanakh poétikusnak mondott részeinek aforisztikus, mondásszerű, tömör párhuzamosságokból épíkező beszédmódját. A Mislé ilyen tömör párhuzamosságokból épül fel, különösen a 10. fejezettől kezdődő gyűjtemény. A párhuzamos verselést (gondolatrítmet) kiválóan lehet a mű rövid mondatain tanulmányozni.

A [2.1.3]-ban foglalt definíció szerint a tagok párhuzamossága alatt mindazoknak a nyelvi elemeknek a párhuzamosságát értjük, amelyek szemantikai, szintaktikai, prozódiai, morfológiai szinten vagy a hangok szintjén, vagy ezeknek az elemeknek a kombinációjaként a párhuzamosság kiépülésében szerepet játszanak az adott mondatban.

[2.2.] Ebben a részben a költői sorral foglalkozom, ami a héber verselés és egyben a salomoni mondások alapegysége. A terminológiai sokszínűséget és a mai kutatást is érintve James Kugel tanulmánya alapján egy két (vagy három) tagból (kólomból) felépülő, cezúrával elválasztott szerkezetnek tekintem, melyek után zárlat következik. Ábrázolásuk pl.:

A A bölcs férfiú erős / B és a tudós ember nagy erejű. //

A tagok közötti jelentésviszonyokat először a lowth-i szinonim, antitetikus, szintetikus felosztásban mutatom be, majd rátérek a párhuzamosságnak a definícióban említett nyelvi szintjeire, s a [2.2.2.].

alpontban vizsgálom: milyen elemek hordozzák és építik ki a jelentés párhuzamosságát. Roman Jakobson és Adele Berlin nyomán a héber verselést alapvetően grammatikai párhuzamosságra épülöknek tekintem, ismertetem a párhuzamosság lehetséges szintjeit (Fonológiai, grammatikai, lexikális szemantikai szint.)

[3]. A 3. részben a מִשָּׁל (másál) terminus meghatározásával foglalkozom. Meghatározása azért ütközik nehézségekbe, mert míg a kutatók egy része speciális értelemben a bibliai *másált* érti alatta, vannak, akik a *másált* tágabban, posztbiblikus értelemben használják. A leszűkített értelemben vett *másál* a Tanakh-beli bölcsességirodalom egy műfaja, a bölcsék tanítási módszereinek egyike, didaktikai egység. A *másál* poétikai szempontból olyan mondás, képes beszéd vagy szónoklat, amely párhuzamos verselés formájában elsősorban fennkölt, magasztos érzéseket juttat kifejezésre. A hagyományos műfaji besorolást elsősorban a *másálnak* nevezett megnyilatkozások sokfélesége nehezíti meg. Etimológiáját tekintve kettős jelentésű, s a tudósok számos kísérletet tettek arra, hogy kibékítsék a gyök *hasonlítás* és az *uralkodás* jelentését. Míg az első az analógiát hangsúlyozza, ami minden példabeszéd középpontját képezi, addig az utóbbi a paradigmatis, példaerejű vonását emeli ki. A *másált* ennek alapján egyaránt tekinthetjük hasonlatnak és példázatnak. A *másálnak* ugyanakkor erőteljes vonása a szabályozó, ítéletalkotó jelleg, amely a magyar „hasonlat” szóból hiányzik.

A *másál* szóbeli közlés, ami egy helyzetet, tényt helyesen képvisel, tekintéllyel mondott érvényesség; mind a jogszerű hatalomgyakorlás, mind az igazság kimondása benne foglaltatik. A Péld 1:6-ban és másutt a *másállal* szinonim, vagy párba állított kifejezéseket is vizsgálom. Rokonszavainak ez etimológiai megközelítése alapján az élesség fogalma is jellemzi a mondás természetét, és ebből levezethető a mondásnak azon célja, hogy hatékony legyen. Izrael bölcsei egyszavas definíciót ugyan nem ismertek vagy nem adtak a *másálra*, azonban – stílusosan egy hasonlattal – világosan leírták működését, ösztönző hatását, ami egy bökődő ösztökéhez hasonlít, vagy megjegyezhető voltát tekintve, erősen bevett szövekhez.

[3.1.2.] Definícióm szerint A *másál* egy kihegyezett, rövid, önálló mondás, mely a héber költői sor alapvető beszédegységéből: egy hívó és egy felelő sorból áll, ahol az elsőben lévő gondolatot a második felerősíti, teljessé teszi, megvilágítja és lezárja.

[4.] A 4. rész a *másál* műfajának meghatározásával foglalkozik, részletes leírást adva minden *másálnak* nevezett típusról, és ezek alapján megkísérlem az irodalmi mondás fejlődését felvázolni.

[4.1] Időben a legősibb *másálok* a nép ajkán élő mondások jól körülhatárolható csoportja. A közösségi eredetű, pontosabban anonim *másálban* egyfelől a kollektív emlékezet „archiváló” tevékenysége mutatkozik meg, amely a fennmaradásra méltó eseményt nem engedi feledésbe merülni, másfelől születése pillanatában a közvélemény ítélete, egyfajta ősi *common sense* nyilatkozik meg. Fontos megállapítás, hogy a felszínen kimondott hasonlattal ekvivalens lehet maga a párhuzamosság. A tartalmas szavak a dolgok nyers vázát alakítják ki: konceptuális kapcsolatba hozzák a dolgokat, és azok mintha egymásra mutató nyilak volnának: egymáshoz való viszonyukkal a dolgokat a világban

sémákba rendezik. Két fő okot lehet nevezni, amiért egy népi *másál* fönmaradt. Vagy azért, mert annyira *egyedi* volt az eset, amihez kötődött, hogy a kortársak előtt hírértékű volt; vagy ellenkezőleg: mert olyan általános tapasztalatot foglalt szavakba, hogy részévé vált a mindennapoknak. (Akárcsak az elhomályosult metaforák, melyek valaha egy nagy felismerést tartalmaztak, de idővel elkoptak.) Mind az egyedi esetet, mind az általános tapasztalatot minél tömörebben és találóbban tudja megfogalmazni (ez a találó mivolt abban áll tézisem szerint, hogy a szóbeli megformálással a világismeret alapján a legjobb konceptuális sémákat sikerült megalkotni). A *másál* alapszerkezetének a tömör, kétszavas hasonlatokat tekintem. (מֵרַתְּ אִיִּשׁ גְּבוּרָתוֹ – *Mert amilyen a férfi, [olyan] a vitézsége.*) A מֵ partikula jelenléte mutatja, a mondat funkciója megokolás, amire a mondást magától értetődően igaz volta tette alkalmassá. A mondás közös értékrendre hivatkozott és azt az életigazságoknak megfelelő súllyal és méltósággal mondták ki. Az 1Sám 10:12 kimondottan *másálnak* nevezi a nép ajkán keletkezett mondást, amit különböző kontextusokban vizsgállok. Ugyanaz a mondás a szöveggörnyezet megváltozásával megváltozhat. Ez a tény a *másál* rugalmasságát és többféle szituációban történő alkalmazhatóságát bizonyítja.

[4.1.6.] A közmondás a szituációnak megfelelően pragmatikai funkciót válthatott. Kilépett a hagyományos keretből, és egy nehéz beszédhelyzet (pl. hadüzenet) megoldásában segített úgy, hogy egy fölé-alárendeltségi viszonyt tükröző sémát, a tanító közmondást hívták segítségül.

[4.3]Az irodalmi mondás négy típusát elemzem.

[4.3.2.] A tanító *másál* lehet probléma felvetése és érvelés utáni megoldása (Jób 28) A tanító zsoldárok (49. és 78.) az emberi sors egyetemes kérdéseivel, vagy Izrael történelmi tapasztalatából leszűrt tanulságokkal foglalkoznak. A bölcsék beszédein keresztül lehetséges a tanulság átadása a fiatal nemzedéknek.

[4.3.3.] A prófétikus *másál* az ősi párhuzamosságok formáját követi.

[4.3.5] John Franklin Genung nyomán kifejtem, hogy az irodalmi mondások a szép, a helyes és az igaz egységét kívánják megjeleníteni. Szépek, mert formájuk letisztult, szimmetrikus költői sor, és bővülködnek a stíluseszközökben, amelyek esztétikai hatásukat megmagyarázzák. A hagyományt pontosan rögzítik, pontosan tradált, megbízható írások, tartalmuk az erkölcsi jó, etikai instrukció, útmutatás (tanács) van. Végül: igazak, mert a való igazságot tükrözik. Tényállást közölnek, tudást, ismeretet adnak át; leszűrt élettapasztalatot és hatékony tudást (bölcsséget) közvetítenek.

[4.3.6.] A *másál*-típusok egymáshoz való viszonyát elemzem, különös tekintettel a salamoni szentencia kialakulására. A szentencia a közmondás örököse a maga tömör, találó és megjegyezhető formájában. Az ékesszólás érvanyaga tapasztalatot és tudást megfogalmazó hosszabb beszéd, amelynek van egy zárógondolata, amelyet végkövetkeztetésnek tekinthetünk. A szentencia öröklí a didaktikus költeménytől a költői sorok párhuzamosságait, de elhagyja magát a kérdést és annak hosszú tárgyalását, és csupán a megoldást fogalmazza meg, egyetlen párhuzamba sűrítve. A négy típusból kettő nagyon erőteljes filozofikus-intuitív vonásokkal rendelkezik, és többnyire univerzális

érvényességű megfogalmazásra törekszik, melyek kortalan igazságokban öltenek testet; ezek a szentencia és a ékesszólás (didaktikus költemény, vagy meggyőző beszéd). A felső sorban így azok vannak, amelyek vagy általános tanulság leszűrésében kulminál, vagy önmagában csak a tömör tanulságot tartalmazza, az érvelés vagy történet elhagyásával. Az inspirált orákulum és az *ad hoc* közmondás látszólag távol állnak egymástól, mindazáltal közös bennük, hogy egy adott helyzetre reagálnak, és konkrét szituációban hangzanak el; érvényességi körük is az eredeti *Sitz im Leben*hez közeli helyzeten belül húzható meg. Nem függetlenek a konkrét történelmi helyzettől és szereplőktől, amelyben születtek.

[5.] A másál rokon műfajait elemzem az 5. fejezetben. Az első műfaj a חִידָה (*chidá*) vagy *talány*, *rejtvény*, *találós kérdés* (enigma, szentencia) szintén nagy múltra tekint vissza, a Péld 1:6 a négy műfaj egyike, amelyet a bölcsesség tanítói műveltek: alapvetően egy szimmetrikus kifejezés burkolt nyelvezettel, amit a párhuzamosság jellemez. A találós kérdéseket egyfajta szimbolizmus alkalmazásával, behelyettesítés útján lehet kitalálni (Sámson és a Dán 5:25–29 rejtvénye). A második műfaj, מְלִיצָה (*melíca*) meghatározása nehezebb; A Septuagintában *összevetés*, πρόβλημα a szó ógörög megfelelője. Eszerint a példabeszéd egy típusának tekintették az antikvitásban, de valószínűbb a *másálnak* alárendelt kategória kell legyen. Mivel van példa arra, hogy egy aforisztikus megállapítást a próféta saját maga interpretál, feltételezhető, hogy a *másál* saját magyarázatát *melícának* tekinthetjük. A kettő viszonya a talányos és egy világos összetevőből álló beszédmód viszonya. A harmadik a *másállal* párba állított מְשִׁנָּה *senína* (megszólás), mely a Tanakhban négyszer szerepel, minden esetben mint a *másál* kísérője. Nem önálló műfaj, de feltehetően a *másál* egy speciális formája, akár szinonimája lehet. Sajátossága, hogy éles, szúrós megjegyzés, amely fájdalmat és szégyent okoz.

A 6. fejezetben a *másál* narratív kiterjesztésének okáról és módjairól van szó. A módszer lényege a precedensértékű esemény tanulságának átörökítése a mába úgy, hogy a lényegi elemeket hagyjuk meg, a többit elhagyjuk. Az élethelyzetek sokszínűsége miatt nem biztos, hogy a bölcsesség tanítóinak rendelkezésre állt minden igazság megvilágításához olyan megtörtént eset, amelyre szükségük volt mondandójuk megvilágításához. Fiktív precedens is teremthető, ha a történet tipikus, és a szereplők könnyen felismerhetők, az elemek a ma és a jelen helyzet tényeire rávetíthetők, és azokkal behelyettesíthetők. A valós történetek mellett a fiktív elbeszélés is alkalmas eszköz valamilyen erőteljes tanulság kimondására. Az elbeszélés valószínű, a mese (fabula, pl. Jótám meséje) viszont lehetetlen elemekből építkezik. A parabola a hasonlat narratív kiterjesztése. Két hasonlóan tekintett eseménysor összevetését tartalmazza. Míg a hasonlat és a metafora jellemzője, hogy a két hasonlóan tartott elem jelen van: a hasonlított és a hasonlító. A parabolában vagy példázatban nincs jelen az, amire vonatkoztatni lehet a példázatot. A parabolának ezért magyarázatot igénylő, megfejtendő üzenete van, amely az analógia erejével rajzolódik ki (pl. Nátán példázata). A parabola két terület összevetéséből épül fel: a történet elemeinek a valóság bizonyos tényei felelnek meg. A történet és a valóság úgy aránylik egymáshoz, mint ABCD elemek az A'B'C'D' elemekhez. A narratív *másál* eseményszerkezete

leképezi a valós időben zajló események szerkezetét. Ennek alapján téziséem szerint a másál narratív kiterjesztése egy komplex metafora. A metaforák láncolata egy összetett struktúrát alkot, hagyományos nevén allegóriát képez. A többszörös névátvitel összetett struktúrájával ezek a *másálok* is komplex metaforák. Ezékiel allegorikus példázatai a *másál* későbbi fejlődésének irányát jól mutatják.

[7.] A 7. részben Salamon példabeszédeinek stílusát és verselését vizsgálom: a héber verselés párhuzamos struktúrái hogyan határozzák meg a mondások stílushatását. A párhuzamosság minden nyelvi szinten megjelenik, a hangok szintjétől a jelentés szintjéig. Berlin három szintet jelöl meg: grammatikai, lexikális-szemantikai és fonológiai szintet. Felfogása megfelel az (1) Definícióban javasolt *parallelismus membrorum* meghatározásnak. A grammatikai, lexikális-szemantikai és fonológiai ekvivalenciák jelen vannak a viszonylag rövid és egyszerű parallelizmusban, amelyek ötnyolc szót tartalmaznak, és arányosan oszlanak meg két sor között. A grammatikai kapcsolatok típusainak bemutatása során a párhuzamos sorok elemei között fellépő szemantikai asszociáció kérdésére is kitérek. Elkülöníthetőek és rendszerezhetőek a nyelv minden szintjén megjelenő, minden szóosztályra kiterjedő párhuzamosságok A és B között, amelyek átszövik (már a jelentés szintje alatt) a párhuzamos sorokat. Egyúttal megmagyarázzák, hogyan működik a nyelvi asszociáció a szavak párba állítása során.

A párhuzamosság két tagja közötti viszony szemantikai szempontból két kognitív tartomány relációja. A *másál* két különböző konceptuális terület (*a* és *b*) között teremt összefüggést. A lexikális-szemantikai szinten érintkezés vagy leképezés jön létre a szavak fogalmi tartományai között. A stílushatást általában vagy érintkezésen, vagy leképezésen alapuló stíluseszközök hozzák létre. A leképezett elemek azonossága szembeszökő, hírértéke van. A szentenciákban az egymással összefüggésbe hozott kognitív területek gyakran A és B kólonban vannak elosztva, így azok világosan megkülönböztethetőek. Ez a fogalmi kapcsolat magyarázza a képes beszéd stílushatását Salamon *Példabeszédeiben*. A szentenciák belső jelentéviszonyaik alapján az azonosság–hasonlóság–különbség–ellentét logikai négyszögben helyezhetők el, amely modell az eddigi szinonim–antitetikus–szintetikus típusba sorolásnál több szentencia pontosabb besorolását teszi lehetővé.

[7.4.] A korábban csak a stilisztikában, poétikában tárgyalt jelenségek nyelvészeti jellegű leírásával a héber *másál* stílushatása is magyarázható. A jelentést érintő párhuzamosságot a héber *másálokban* idáig többnyire a klasszikus stíluseszközök-stílusalakzatok módszerével magyarázták. A kognitív nyelvészet elsősorban az élőnyelvi metaforákat vizsgálta, a filozófia és az irodalomelmélet pedig az irodalmi metaforákat. A héber párhuzamosságot, mint a nyelvészet és poétika közös érdeklődési területét elsőként Roman Jakobson fedezte fel, és az ő nyomán Adele Berlin írta le a metaforikusság, perceptibilitás, hírérték fogalmaival a héber verselést. Luis Alonso-Schökel érdeme, hogy érzékeny a kortárs nyelvészeti kutatás fogalmaira, bár megmarad a trópusok-figurák értelmezési keretben. A kutatás szemantikai-poétikai elemzés tekintetében mindaddig adósa a Tanakh nyelvének, a példabeszédeknek pedig különösen.

A héber verselés és azon belül a stílushatás grammatikai-strukturalista megközelítése nem foglalkozott kiemelten az egyes stílusalakzatokkal, miként nyilvánul meg a jakobsoni „mindent átható párhuzamosság” magukban az egyes szóképekben. A strukturális megfeleltetés elve viszont magukban a stílusalakzatokban is kimutatható.

A fő stílusalakzatok neve eredetileg őrzi azt a felfogást, hogy bennük csupán „átnevezés” vagy „névátvitel” történik. A metonímia, szünekdokhé, a hasonlat és a metafora esetében a kognitív nyelvészek (George Lakoff, Mark Johnson, Mark Turner és mások) szerint két fogalmi struktúra között jön létre kapcsolat. A metaforákban *a-t b* fogalmaival *fejezzük ki*, a hasonlatban *a-t b-hez hasonlítjuk*. A képsémák az invarianciahipotézis szerint a névátvitelkor is lemásolódnak. Az elvont összetett képsémák modellje alkalmas a kifejezetten hasonlatra vagy metaforára épülő szentenciák leírására, mivel a képes beszéd különböző fogalmi területek összevetésén alapul.

Az ellipszis a tömörség irányában hat, az ismétlés pedig a redundancia irányában. A grammatikai elemek takarékos kezelése különösen jellemző a szentenciaformára. A grammatikai tömörség–redundancia fogalompár a jelentés szintjén megfelel a többértelműség–egyértelműség fogalmainak. Az ambiguitás *versus* explicitás fokozat kérdése; vannak egészen explicit *másálok* és vannak többértelműek.

[7.4.2.] A váv esetében a többértelműséget a kontextus vezeti be. Eltérő jelentésviszonyok között a kapcsolóelem más és más fordítást és interpretációt tesz lehetővé. A szentenciák a szavak nagyon átgondolt megválogatásával rendkívül mély mondanivalót képesek kifejezni. Az elemzésekben igyekeztem rávilágítani, hogy a bölcsességirodalom *másáljai*, különösen a szentenciák a következtetés tudományának az előfutárai. Theorámák, axiómák helyett a valóságról tesznek megállapításokat, komparatív, kontrasztív vagy leíró párhuzamos állításokban mondanak ki igazságot. A költői nyelv eszközével végzett kutatás a tudományok őse, ami a helyes állítások kimondásának legmélyebb igényéből fakad. A tömörségre való törekvés és a többértelműség e nyelvi és nyelv általi kutatásnak a sajátos kifejeződése. A *másál* egyfajta őszdefiniáció, a gondolkodás iskolája.

[7.4.3.] A hírértéket jelentő rész a parallelizmus elliptált részei helyére lépő új elem az új információ szempontjából érdekes: ez a rész az, amely a szintetikus parallelizmus jelenségét magyarázza. A hírértékű szó vagy szócsoport ugyanis az, amely a mondatban progresszióért, illetve gradációért felelős elem. Az érzékelés egyetemes emberi adottságait a nyelv kódolja. Az alaklélektan előtér-háttér fogalma és a *szalientia* (kivehetőség, szembetűnés) terminusai néhány esetben nagy magyarázó erővel bírnak.

[7.4.4.] A szemantikai érintkezés gyakran kivált jelentéstágítást, jelentésszűkítést a rész-egész viszony vagy a generikus-specifikus viszony alapján.

[7.4.5.] Az egymásmellettség már metaforikus mozgást indít el a költői nyelvben. A párhuzamosság erejénél fogva A és B fogalmi tartománya között kapcsolatok jönnek létre. Ezeket a leképezéseket vagy projekciókat a két fogalmi szféra elemei közötti hasonlóság magyarázza. A konceptuális séma a leképezések során megtartja szerkezetét. A kognitív nyelvészet metaforaelméletének egyik elméletét

(invarianciahipotézis) igazolva láthattuk a narratív *másál* és magyarázata szerkezetének változatlanóságában. A Mislében található hasonlatok és metaforák még nagyon közel állnak egymáshoz, konkrét képi világuk azonos. Ezért a metaforikusság jellemzőivel együtt tárgyalhatók a hasonlatok is.

[7.4.5.3.] Az egyszerű és komplex metafora szerkezetét foglalom össze. A fabula, parabola és az allegória egyaránt két terület összevetéséből épül fel., szerkezetük olyan, hogy egyfelől beszélhetünk szekvencialitásról, vagyis felbonthatók mozzanatokra, az egyes metaforikus leképezéseket egy szakasznak tekinthetjük, melyekben egy ekvivalencia (hasonlat, metafora) van. Másfelől beszélhetünk linearitásukról egy eseménysoron előre haladó gondolati mozgásuk alapján. A *linearitás* az eseményszerkezetet jellemzi, a *szekvencialitás* a leképezéseket, a metaforikus mozgás mozzanatait, azok egymásutánját. E két elvvel úgy vélem, jól magyarázható a bibliai képes beszéd.

[7.4.6.] A hangszimbolizmus a nyelv ikonicitásának, ábrázoló jellegének egyértelmű bizonyítéka. A hangzás a formát erőteljesen támogatja.

[7.4.7.] Az A és B kőlon között fennálló párhuzamosság jelentésbeli feszültséget is hordozhat. A didaktikus célt egy tulajdonság *ad absurdum* fokozott bemutatása vagy ellentmondás felmutatása egyaránt szolgálhatja. A meggyőzés és a figyelem fenntartásának eszköze ezért az irónia és a látszólagos ellentmondás.

[8.1.] Hogy szisztematikusan számot adhassunk, milyen kapcsolat van A és B között a salamoni *másálokban*, a korábbi kategorizáció felülvizsgálatára van szükség. A bölcsességirodalmi kutatás kategóriái (instrukció, „jobb...”-mondások, határszentenciák stb.), melyeket a mondások tartalma alapján alakítottak ki a kutatók, A és B közötti viszony feltárására nem adnak módot.

[8.2.2.] A grammatikai eszközökkel összefűzött sorok olyan környezetet alakítanak ki elemeik számára, amelyben a formailag hasonló elemeket jelentésükben is egymás párjaiként fogjuk fel, és jelentésbeli rokonságot feltételezünk közöttük a szövegösszefüggés ereje által. A grammatikai párhuzamosság elindítja azt a gondolati mozgást, amitől a konceptuális érintkezés vagy hasonlóság alapján az elme összefüggést teremt két, eredetileg távoleső terület között. Megfigyelhető, hogy a párhuzamos sorok egymásra is hatnak: a szövegösszefüggés miatt jelentéseltolódás jön létre.

[8.3.] A szentenciák belső jelentésviszonyainak általános jellemzésére hosszú ideig használták a lowth-i *szinonim-antitetikus-szintetikus* kategorizációt, de sem az azt felváltó aprólékos és változatos osztályozási rendszerek, sem az ismét túl tágekvivalencia-kontraszt besorolás nem teszi áttekinthetővé A és B tipikus jelentésviszonyait. Az *azonosság-kontraszt* alapellentétet tovább bontva a logikai négyzöghöz jutottunk, hogy a 'B nem A' relációt rendszerbe lehessen foglalni, és a Mislé szentenciáinak típusait e szisztémán belül elhelyezni.

A jelentésviszonyok a szaliens jegyek egyezése alapján jönnek létre, és a kontextus kényszerítő ereje, a fonetikai-grammatikai párhuzamosság hatására megváltozhatnak, eltolódhatnak. A négy fő kategória a jelentésbeli *azonosság*, *hasonlóság*, *ellentét* és *különbség* jelentésviszonyait foglalja magába.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

- ALONSO-SCHÖKEL, Luis, *A Manual of Hebrew Poetics*. Subsidia Biblica 11, Pontificio Instituto Biblico, Roma, 2000.
- ALTER, Robert, *The Art of Biblical Poetry*. Basic Books, New York, 1985
- BERLIN, Adele, *The Dynamics of Biblical Parallelism*, Indiana University Press, Bloomington,
- BULLINGER, E. W., *Figures of Speech used in the Bible*. 24. kiad. Baker Books, Grand Rapids, MI., 2004.
- CRENSHAW, James L., *Old Testament Wisdom: An Introduction*. John Knox Press, 1981.
- FÓNAGY Iván, *A költői nyelvről*. [Bp.], Corvina, é.n. [1999.]
- GENUNG, John Franklin, *The Hebrew Literature of Wisdom in the Light of today*. Houghton Mifflin Co., Boston / New York, 1906.
- GIBBS, R. W. *The poetics of mind*. Cambridge University Press, New York, 1994.
- HRUSHOVSKI, Benjamin, „*Prosody, Hebrew*”, *Encyclopaedia Judaica*, New York, 1971, vol.13, pp.1200–1202.
- HARAN, Menahem, *Proverb*, *Encyclopaedia Judaica*, Vol. 9:1265
- JAKOBSON, Roman, *A költészet grammatikája*. Gondolat, Budapest, 1982.
- JAKOBSON, R., In: *Hang-jel-vers*. Gondolat, Budapest, 1969.
- KUGEL, James L., *The Idea of Biblical Poetry*. Parallelism and its History. The Johns Hopkins Univ. Press, Baltimore / London, 1988., (első kiadás: Yale University Press, New Haven, 1981.)
- LAKOFF, George – Johnson, Mark, *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago, 1980
- LAKOFF, George, *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. University of Chicago Press, Chicago, 1987.
- LOWTH, Robert, *Lectures on the Sacred Poetry of the Hebrews*. 4th Lecture, Ford. G. Gregory, 4. kiadás, Thomas Tegg, London, 1839. Reprint: Elibron Classics, 2005. Első kiadása: *De Sacra Poesi Hebraeorum* (Oxford, 1733), *Lectures on the Sacred Poetry of the Hebrews*, Boston, 1829.
- Petersen, David L. – Richards, Kent Harold, *Interpreting Hebrew Poetry*. Fortress Press, Minneapolis, 1992.
- VON RAD, Gerhard, *Wisdom in Israel* (angolra ford. James D. Martin), Trinity Press, 1993.